

ת ש א ב

סוק' "ויקד העם וישתחוו" פרש"י "על בשורת הגאולה כו'"/, היינו שעל בשורת טובות צריך להודות, ובאופן של קידה והשתחווה, וא"כ גם בנדו"ד ששמע משה הי"ג מדה"ר, צ"ל הודאה להקב"ה עליהם (על כולם) י. ומזה — לאידך גיסא:

(ב) מנ"ל לרש"י החידוש דהשתחווה (גם) על "שראה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה" — דילמא השתחווה רק על הבש"ט ששמע. ואם ישנו איזה הכרח שלא השתחווה על הבש"ט — הר"ז גופא אי"מ: למה לא השתחווה משה — כהודאה על הבש"ט?

(ג) הו"ל לרש"י להעתיק מן הכתוב

כי בפשטות, איפכא מסתברא: שתי מדות אלו ידועות מאז: "ויאמר אליו אני ה' — נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני כו' נאמן להפרע" (וארא ה. ב. בפרש"י), נראה מדת "אמת" של הקב"ה, ומזה שדוד רבי עי ישוכו הנה כי לא שלם עון האמורי עד הגנה" (לך טו, טז. וראה פרש"י שם) ידע מדת "ארך אפים" של הקב"ה (וכ"ש שידע שהקב"ה סולח ומוחל לגמרי (שהרי על כמה ענינים שעשו בני ע"ע — סלח להם הקב"ה)).

(5) בא יב, כו.

(6) ראה רבינו בחי' כאן: על דרך ה' פשט השתחוו' זו הודאה על מדת החנינה והרחמים שהודיעו, וראה רבותינו בעה"ת כאן. ועוד.

(7) ואף שכבר ידע משה לפניו שהקב"ה ילמדו סדר יגמדה"ר זכו' (פרש"י לג, יט) (ומה שהוסיף "הבטיחו שאינו חוזרות ריקם" (פרש"י שם), ה' זה אחר השתחווה זו) — י"ל שאינו דומה הידיעה שעתיד הקב"ה לבשרו כש"ט, להבשורה בפועל.

א. עה"פ: "וימהר משה ויקד ארצה וישתחו" מעתיק רש"י התיבות "וימהר משה" ומפרש: "כשראה משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה מיד וישתחו".

לכאורה מקום לומר שרש"י בא לתרץ בפירושו (כעין) קושיית הגמ' : "מה ראה משה" : — שגרם לו להשתחוות? ומתרץ שהשתחווה על שראה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה.

אבל באמת א"א לומר כן, כי:

(א) בפשט"מ לא קשה מלכתחילה למה השתחווה, שהרי לפנ"ז על הפ-

(1) פרשטנו לך, ח.

(2) מנהרין קיא, א.

(3) בפרש"י שם: "על איזה מדה של יג (מדות) ראה והשתחווה" — אבל אין זו קושיית רש"י כאן (שהרי אינו מפרש איזה מדה, כ"א "כשראה שכינה כו'"), וה' כונה בפנים היא שקושיית רש"י כאן היא (ע"ז קושיית הגמרא): איזה ענין ראה.

(4) ועפ"ז (שבפשט"מ אין להקשות למה השתחווה) מוכן למה לא פרש"י כדור"ל בגמרא: "ארך אפים ראה כו' אמת ראה" (גוסף לזה שבפשט"מ קשה למה דוקא על (א' מ' מדות אלו השתחווה).

בחזא"ג מהרש"א שם כ': "ובודאי ידע כבר מדותיו ית' אבל עתה נתעורר יותר באחד מהיג' מדות" — אבל בפשט"מ משמע שעכשיו לימדו הקב"ה היגמדה"ר. וגם: אם ידע מדותיו לפניו — למה נתעורר עכשיו על איזה מדה.

ואין לומר שמה ידע מדותיו ית' ע"י המופתים כו' שעשה הקב"ה ע"ע (ועכשיו לימדו הקב"ה "סדר בקשת רחמים"), אלא שאחת משתי מדות הג"ל עדיין לא ידע ולכן נתעורר ע"י (ופליגי איוו היא) —

וע"ז מתרץ, שמכיון "שראה שכינה עוברת", היינו שהיא עומדת לעבור יי, ו"שמע קול הקריאה", היינו שכבר שמע כל הקריאה, לכן השתחוה מיד, במהירות, כדי שלא לאחר מלהשתחוות ולהודות להקב"ה.

אמנם גם פי' זה צלה"ב:

(א) מעיקרא פשוט למה מיהר משה (ואפילו באם ה' רק על הבשור"ט), כי בודאי כל מעשיו בעבודת ה' היו בזריזות גדולה יי, וע"ד מש"נ באב"ר הם יי: וימהר גוי' רץ גוי' וימהר גוי' וישכם גוי'. ובפרט משה לאחר שעל שנתרשל נענש עונש מיתה יי.

(ב) הסדר הוא שנשמע הקול ואח"כ עוברת וא"כ הו"ל לומר להיפך: "כש" שמע קול הקריאה ו(אח"כ) ראה שכינה עוברת".

(ג) איך אפ"ל "שראה משה שכינה

תחות באמצע הדבור, ש"מ שהי' מדה אחת שנתפעל עלי' ביותר ולא הי' יכול להת" אפק מלהשתחוות (ופליגי בגמרא אינו מדה היתה) — ולפי"ז הכרח שהשתחוה על א' מהיגמדה"ר,

כי (נוסף על הנ"ל (הערה 4) שבפשש"מ אין כל משמעות שנתפעל על אינו מדה, הרי) קשה לומר שהפסיק והשתחוה באמצע הדבור, כנ"ל.

ועפי"ז יובן ג"כ בפשטות מש"נ (שמות ג, יז): ויאמר אנכי גוי' ויאמר ה' גוי' אף שכבר הקדים "ויאמר של גוי'" — כי רק לאחר שנמדה האמירה אפשר להפסיק (ולקיים של נעליך, ויסתר משה גוי'.

(11) ראה חזקוני (בפי' הב'): לפי שראה כו' עובר והולך מלפניו כו' (אלא שהוא מפרש ש"הי' רוצה להתפלל כו').

(12) ראה בספורנו כאן: מהירות ה' השתחוי' תורה על גדולת הדבר אשר לו יכנע המשתחוה.

(13) וירא יח, יז. שם כב, ג (ובפרש"י).

(14) פרש"י שמות ד, כד.

התיבות "ויקד ארצה וישתחו" * (ולא "וימהר משה"), שהרי, לפי קס"ד ה"נ"ל, עליהן קושייתו (למה השתחוה).

(ד) רש"י מדגיש "מיד וישתחו" ?

ועפ"ז צ"ל שרש"י בא לתרץ קושיא המתעוררת בהתיבות "וימהר משה", והיא: למה מיהר משה להשתחוות ?

(8) או עכ"פ "ויקד ארצה" כבפרש"י בא (יב, כו).

(9) ומצד ב' קושיית האחרונות מובן שאין לומר דרש"י בא לפרש אינו ה' ה' בשו"ט שנתקיימו בפועל (כנ"ל הערה ד) שעליהן השתחוה, שהן "כשראה שכינה עוברת" — כנגד "אני אעביר כל טובי על פניך" (לג, יט), ו"שמע קול הקריאה" — כנגד "וקראתי בשם ה' לפניך" (שם).

(10) כקושיית כמה מפרשים, ומובן ש" בפשש"מ אין לומר כהפי' המובא בראב"ע, רבותינו בעה"ת, פי' תוסי' עה"ת (הדר זק"ג) רבינו בחי' (וכן פי' בחזקוני בפי' הראשון) ש"מיהר משה כאשר הוזכר רבעים שלא יאמר חמשים כו", וכקושיית הראב"ע עצמו "כי אין הדעת סובלת שיפסיק הוא דברי השם בעוד שהי' מדבר" (וראה שם מה שהקשה עוד. וראה פי' חת"ס עה"ת *).

ועפ"ז מובן שגם אין לומר כמ"ש בתו"ת (בביאור שאלת הגמרא "מה ראה משה") דמזה שמייהר משה משמע שלא הי' יכול לחכות עד סיום הדברים אלא מיהר להש-

(*) ואלה"ק מהכרעות שבאמצע תפלת שמו"ע (ברכות לד, טע"א) וכיו"ב (אף שבי שמו"ע צ"ל כעבדא קמי' מרי' כו' לפני המלך) שכת' א. א. שו"ע אדמו"ר סו"ט (צה"ל) — כי (א) מובן שכמה דרגות ישנו בזה. (ב) בשמו"ע מפסיק הוא באמצע דיבורו (דהאדם) להקב"ה, משא"כ בנדו"ד הוא ש' יפסיק משה דיבורו של הקב"ה אליו. (ג) ההשתחוואה בשמו"ע אי"ז גדר הודאה, כ"א גדר הכנעה, כדמוכח מהדין (ברכות שם ע"ב) "כה"ג בטוף כל ברכה וברכה והמלך וכו'", שהטעם ע"ז "כל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו".

כו"ה, והרי אמר לו הקב"ה לפניו "לא תוכל לראות פני גוי" והי' בעבור כבודי גוי ושכותי כפי עליך עד עברי גוי וראית את אחורי ופני לא יראו" ¹⁵ — הרי שמשא ראה את השכינה רק לאחר שערבה ורק אחורי (וגם זה — רק ה"קשר של תפילין" ¹⁶). ולא כשהיתה השכינה עוברת לפניו?

(ד) הול"ל "ושמע הקריאה" — ומה מוסיף בתיבת "קול (הקריאה)" ¹⁷?

(ה) רש"י כותב "מיד וישתחו", הרי לפני "וישתחו" היתה קידה "ויקד ארצה", וא"כ הול"ל "מיד ויקד ארצה וישתחו" או "מיד ויקד"?

ב. הביאור בכ"ז:

אין לומר ששאלת רש"י היא למה מיהר משה, כי כנ"ל מובן שמשא עשה כל עניניו בוריונות, ובדאי גם השתחוואה זו לה' הייתה במהירות וזריזות, אלא דקשה לי' לרש"י, אד-רבה: למה צריכה התורה לפרש כאן שהשתחוה במהירות על הבשו"ט, הרי דבר זה מובן הוא מעצמו ¹⁸.

ולכן מפרש רש"י שהשתחוואה ה-מדוברת כאן לא היתה אחר כל הד-בור, הודאה על הבשו"ט, כמו שמשמע, לכאורה, מפשטות הכתובים, אלא ש-מיהר והשתחוה לפני הדבור, תיכף "כשראה משה שכינה עוברת", שה-שכינה מתחילה לעבור, "ושמע קול הקריאה", תיכף כששמע קולו של הקב"ה, עוד קודם ששמע הקריאה עצמה, "מיד וישתחו".

ומקדים רש"י "כשראה שכינה עו-ברת כו" — כי בזה מבואר מה שכאן דוקא הקדים משה להשתחוות אף שלא מצינו שהשתחוה משה לפני שאר האמירות — כי קריאה וקול זה הי' יחיד במינו — "שכינה עוברת", קיום בקשתו "הראיני נא את כבודך" ¹⁹, ופשוט כשרואים את המלך צריכים להשתחוות לפניו תיכף ו-בתחלת ראיית פניו ²⁰.

[ובנוגע להשתחוואת הודאה על ה-בשו"ט שצ"ל לאחר הבשו"ט, לא איירי בזה הכתוב, כי מובן מעצמו

(15) פרשתנו לג, כ. כב. כג.

(16) פרש"י שם כג.

(17) ברש"י כת"י אין תיבת "קול", אבל בדפוס ראשון ושני וברוב הדפוסים נמצאת תיבה זו.

(18) ואף שלפעמים חוות התורה על ענין שכבר ידוע, מ"מ באם יש לחלק — מחליקין, וע"ד שפרש"י (משפטים כג, יט. ובפרשתנו לה, כו): ובג' מקומות נכתב בתורה אחד איסור אכילה וא' כו' — אף שבכ"מ מ' לחייב עליו בשני לאוין (צו ו, ו. וראה פרש"י בפרשתנו לה, כג. שמיני יא, מד. אמור כג, לא) ובאם יש לפרש סעם על הכפל — מפרשינו, וע"ד פרש"י (משפטים כג, ט) בהרבה מקומות הוזהרה כו' מפני כו'.

(19) פרשתנו לג, יח. ואף שאמר לו (שם, כ) "לא תוכל לראות את פני וגו'", הרי גם "שכינה עוברת" בכלל ראיית כבודו של הקב"ה, וכפרש"י (שם, יט) "הגיעה ה' שעה שתראה בכבודי מה שארשה אותך לראות כו'".

(20) ואלה"ק דא"כ למה נכתב "וימיהר משה גו" לאחר "ויקרא גו" ולא כתבו במקומו — כי אז הי' מוכרח להפסיק בין "ויעבור ה' על פניו ויקרא (שמיעת הקול)" להבא אצ"כ, ולכתוב באמצע "ויקד משה ארצה וישתחו".

ואף שמצינו שהפסיקה תורה באמצע ענין (ראה פרש"י ר"פ ויצא, וארא ו, כט) — הרי זה רק כשיש קודם ההפסק ענין, סיפור שלם, משא"כ בנוד"ד.

להגיד שמשם השתחווה קודם לדבור הקב"ה, הנה) כלולה בזה גם מהירות כפשוטה (שהשתחווה במהירות גדולה) ומהירות כזו שבלעדי הכתוב לא היינו יודעים אודותה (אף שמשם עשה כל ענינו בוריות, כנ"ל):

מובן שאינו דומה אופן ודרגת ההשתחווה למלך בעת שרואים או- תו "כמו שהוא"²³, לגבי הביטול כש- רואים אותו מתחפש ומתעלם בדמות אחרת²⁴, או כשאין רואים אותו, אלא שיודעים שהוא נמצא כאן, ולכן תומ"י שראה משה את השכינה "כמו שהיא" — מיהר קודם גמר ההעברה להש- תחוות — בדרגה הכי נעלית (נוסף על זריזותו הרגילה).

ד. עפ"י יש לבאר פרש"י "מיד וישתחו" ולא "מיד ויקד (ארצה ויש- תחו)":

ע"פ²⁵ "ויקדו וישתחו" פרש"י: "קידה כפיפת קדקד. השתחווה מש- תטח לארץ". — "פשוט ידים ורג- לים"²⁶, לא כפי' התרגום, "וכרעו" — דקידה פירושה שכורע על ברכיו, ולפי"ז אף שאפ"ל כפיפת קדקד ("קי- דה") בלי השתחווה, אפ"ל השתח- וואה מבלי לכופ את הראש תחלה

שמשם הי' מודה על בשו"ט²⁷, ולכן בכו"כ מקראות שתוכנם בשו"ט שנת- בשר — לא נתפרש שהשתחווה].

ג. עפ"י הנ"ל דהפי' ב"ר(אה) שכינה עוברת" הוא כשהתחילה לע- בור, יש לבאר איך אפ"ל ש"ראה (משה) שכינה כו":

הכתוב מדייק "והי' בעבור כבודי וגו'" (וכפרש"י: "כשאעבור לפניך"²⁸), והיינו — דבעת שעובר, אז אין רשות (יכולת) לראות, משא"כ בתחלת בוא השכינה אפשר לראות; ואין זו סתירה למאמר הקב"ה "לא תוכל לראות פני", כי ראה שכינה עוברת (ותו לא) אין זה ראית פניו של הקב"ה.

וגם "וראית את אחורי" — הוא יותר מזה, כדמוכח מפשטות הכתובים שבוראית את אחורי — הי' חידוש ומילוי בקשתו לאחר גמר קריאת היגמה"ר וכו',

כ"א ראי' כללית: "כשראה משה שכינה עוברת", במבט ראשון, תומ"י כשראה שהשכינה באה, תומ"י הש- תחוה.

ועפ"י יש להוסיף ש(אף שעיקר כוונת הכתוב ב"וימהר משה" היא

21) או י"ל שכיון שכבר השתחווה על הקול כו' א"צ להשתחווה עו"פ כשנפרט הקול לקריאת היגמה"ר, אף שאינו דומה לגמרי (ראה לעיל הערה ד), או י"ל, בפשטות: כיון שהשתחווה בפישוט ידים ורגלים בתחלת שמיעת הקול — מובן שלא קם מהשתחווה עד לאחר גמר כל המאורע. 22) כחות רש"י בפירושו: "בעבור כבודי" — משמע לאחר שיעבור, והרי זה סותר להכתוב שבעת עבור השכינה ושכותי — לא יראה (אבל אח"כ) והסירותי גי' — לכן פרש"י "כשאעבור לפניך", היינו בעת שיעבור.

23) ועפ"י מובן מה שלא מצינו ש- השתחווה משה בעת ש"יחזו את האלקים" אף שמסתכלין בו (משפטים כד, יא. ובפ' רש"י) ולא בעת שנדמה להם כגבור מלחמה וכזקן (פרש"י יתרו כ, ב). 24) ראה תניא פמ"ב בהגה"ה "רואה כו' משתחיים לאיש א' תפול עליו אימה ופתו" — ואינו אומר שישתחווה (והפעם כיון שהוא רואה כ"איש אחד").

25) מקץ מג כח. וראה ראב"ע כאן ומקץ שם. ברכות לה, ב (וש"ג).

26) ראה פרש"י מקץ מב, ו.

דפירושו "מיד" והול"ל "כשראה כר הקריאה השתחווה" יי, כי רצונו להד" גיש שמיד וישתחו (כאלו בלי "ויקד ארצה").

ה. מיינה של תורה בפרש"י דילן: עפ"י הנ"ל יובן זה שרש"י כותב בפסוק זה "שכינה" דוקא ולא שם אחר:

מבואר בתניא יי שהשכינה נקראת כן "ע"ש ששוכנת ומתלבשת תוך כל עלמין", ובנדו"ד רצה משה להשתחוות כשהוא רואה את השכינה קודם ש- עברה, לכן נזכר השם המורה על ששוכנת תוך כל עלמין — "השכינה".

(משיחת ש"פ תשא תשכ"ט)

(אבל אפשרית — מבלי כריעת בר- כיים).

עפ"ז מובן שבמקום שנאמרו שניהם (ובפרשתנו "ויקד" "וישתחו") אין ה- כוונה להודיע על ה"קידה" בתור הת- חלה של השתחווה (דמאי קמ"ל — הרי אא"פ באופן אחר). אלא — כענין בפ"ע, נתינת כבוד ע"י קידה, ולא הסתפקו בזה כ"א אח"כ הוסיפו כבוד והשתחו. פשטו ידיהם ורגליהם.

ומדגיש רש"י ע"י דילוג ענין ה- קידה, שוימהר משה עד כ"כ שכאלו לא היתה הקידה (מציאות לעצמה), כ"א "מיד — וישתחו" יי.

זוהי כוונת רש"י בהוספת "מיד (וישתחו)" — אף ד"וימהר" פשיטא

27) ובפרט לפרש"י וקידה ה"ז כפיפת קודק — בלאה"כ אין מציאותה (כשבאה ביחד עם השתחווה) ניכרת כ"כ, משא"כ להתרגום שזוהו כריעת ברכים.

28) כדפוס ראשון ושני, משא"כ ברש"י כת"י וברוב הדפוסים.
29) פמ"א (גז, ב).

ויקהל

הל משה גו' ויאמר אליהם אלה ה-
דברים גו' ששת ימים גו' קחו מאתכם
גו'?

ובפרט: מבואר בפרש"י עה"פ:
ששת ימים "הקדים להם אזהרת (אי-
סור מלאכה ב) שבת לציווי מלאכת
המשכן לומר שאינו דוחה את השבת"
— והיינו שהציווי על שמירת שבת
כאן אינו אלא הקדמה לה(עיקר) ציווי
מלאכת המשכן, פרט בדיני מלאכת
המשכן; ועפ"ז * קשה יותר למה באו
בב' אמירות: נפרדות?

(ב) מהו דיוק הלשון בהציווי על
איסור מלאכה בשבת "אלה הדברים
גו' אשר צוה ה'") לעשות אותם (ששת
ימים גו') — לכאורה תיבות "לעשות
אותם" מיותרות הן, והו"ל לכתוב

(5) פרשתנו לה, ב.

(6) ובפרט שבפשוטות הכתובים מסתבר
לומר שאלה הדברים" קאי גם (ובעיקר *)
על הציווי ומלאכת המשכן — ראה לקו"ש
ח"ו ע' 222 ובהנמקו בהערה 7 שם. וראה
גם כלי יקר עה"פ.

(7) ואף לפי משנת בלקו"ש שם דה-
ציווי על המשכן שונה הוא מהציווי על
השבת ולכן מודגש בו ונאמר "זה הדבר
אשר צוה ה' לאמר" — שענין מיוחד
יש בציווי זה ומלאכת המשכן שצוהו ה'
למשה (רק). לאמר — לי לאמר לכם"
(פרש"י), היינו שציווהו רק שימסרוהו ליש-
ראל אבל הוא בעצמו אינו בכלל הציווי
משא"כ באזהרת שבת שנכלל גם משה —
עדיין קשה למה כתוב ב"פ "ויאמר, כב'
פנים, דלכאוי הו"ל "וזה הדבר גו'".

(*) ראה ראב"ע כאן.

א. כבר דובר כמ"פ: שדרכו של
רש"י בפירושו עה"ת לפרש כל דבר
הקשה בפשט"מ, ובמקום שמתעוררת
איזו קושיא בפשוטות הבנתם של ה-
כתובים ואין רש"י מפרשה ומיישבה,
ה"ז גופא הוכחה שלרש"י אין זו קושיא
כלל: ולכן אין צריך להעיר עלי'
ולפרשה, הענין מובן ומתפרש מעצמו.

עפ"ז צלה"ב טעמו של רש"י במה
שאינו מעיר ביישובם של קושיות
פשוטות, לכאורה, המתעוררות בלימוד
הפסוקים הראשונים דפרשתינו.

בתחלת הסדרה נאמר "ויקהל משה
גו' ויאמר אליהם אלה הדברים אשר
צוה ה' לעשות אותם ששת ימים
תעשה מלאכה וביום השביעי גו'"
— הציווי על שמירת שבת; ותיכף
לאחרי זה נאמר ציווי מלאכת המשכן
ומקדים עה"פ: "ויאמר משה גו' זה
הדבר אשר צוה ה' לאמר קחו מאת-
כם תרומה גו'", היינו ששניהם הם:
(א) אמירה, (ב) אל כל עדת בני".

וצלה"ב:

(א) למה חילק הציוויים לב' אמירות
נפרדות ולא כללם באמירה אחת "ויק-

(1) ראה לקו"ש ח"י ע' 13 ואילך ובה-
נמקו בהערה 1 שם.

(2) כי כשאין תירוק ע"ד הפשט כותב
רש"י: "איני יודע" (תולדות כת, ה. ועוד
בכו"כ מקומות — נסמנו בלקו"ש ח"ה
ע' 1 בשוה"ג הא' להערה 2).

(3) לה, ד ואילך.

(4) משא"כ ב"פ תשא שהא' — הוא
דיבור למשה (לא, א) והב' — אמירה למשה
ע"מ שידבר לבניי (שם, יב"ג).